

Наталія Ципляк

Естетичне виховання в Чернігівській духовній семінарії

У Чернігівській духовній семінарії, як і в інших духовних навчальних закладах, належна увага приділялася естетичному вихованню: “В праздничное время дозволено семинаристам заниматься музыкою и пением. По семинариям, кроме певческих хоров, заводились целые оркестры музыки, услаждавшие семинаристов во время праздничной свободы от занятий и предававшие не мало торжественности и привлекательности разным актам и диспутам, на которые в семинарии собиралась публика Оркестры эти играли не одни духовные, но и светские пьесы, увертюры, марши, вальсы и русские песни”.¹ Релігійно-музичне виховання було обов'язковим для усіх семінаристів. Документ 1833 року свідчить, що під час вступної бесіди до семінарії перевірялися музичні природні здібності, а також вміння співати по нотах.¹

Про достатньо високий рівень викладання музики у Чернігівській духовній семінарії свідчать нотатки М. Глинки, який 1838 р. приїхав до України з метою відбору співаків для придворної співочої капели: “В Чернигове мы нашли несколько хороших голосов. Выбирали мы их чрезвычайно тщательно. Приходили в классы семинарии, где учились дети того возраста, который нам был нужен, сначала выбирали тех, которые имели музыкальный слух и голос. Потом - лучших из них, так что из 40 - отбирали 8”.

Однак загалом порушена проблема не була предметом спеціального дослідження. Окремі її аспекти висвітлено у статті Л. Масол “Музичне виховання у Чернігівському колегії та Чернігівській семінарії”.⁴ У праці О. Коваленка “З історії музичного виховання у навчальних закладах старого Чернігова”¹ йдеться про існування семінарського хору.

Певні відомості знаходимо у спогадах семінаристів та сучасників. П. Тичина у своїх спогадах “З минулого - в майбутнє”¹⁰ принагідно характеризує методику викладання музики та живопису в семінарі.

Б. Драпкін та Л. Анікієнко, досліджуючи життя та творчість Г. Верьовки, згадують про період його навчання в семінарії, подають відомості про викладачів музики та репертуар семінарського хору.⁷

У роботі В.Юдіної "Музика в житті Павла Тичини" вміщено відомості про семінарський хор, яким на початку XX ст. керував П.Тичина, а також про існування світського чоловічого хору, який складався з вихованців семінарії*

Про викладання малювання в семінарії йдеться у розвідках Л.Студьонової та І.Пархоменка, присвячених творчості художника МЖука, який певний час працював у семінарії.⁹

Аналіз літератури свідчить про те, що ця тема недостатньо висвітлена. Наша стаття підготовлена на основі архівних джерел, зокрема фондів Державного архіву Чернігівської області та Російського державного історичного архіву.¹⁰ Важливими також є повідомлення періодичних видань цього періоду, зокрема "Черниговских епархиальных известий" стосовно проведення літературно-музичних вечорів у стінах семінарії та про відкриття художніх виставок.¹¹

На початку XIX ст. за навчальною програмою вихованці усіх класів вивчати церковний спів, на який відводилось 6 годин на тиждень, а також музично-теоретичні дисципліни, сольфеджіо і диригування. Також для бажаючих викладалося малювання (іконопис, живопис) — 4 години на тиждень. У цей період в семінарії існував хор півчих, в репертуарі якого були як духовні, так і світські твори. Хор брав участь у різних урочистостях, які відбуватися в семінарії, у музичних вечорах, організаторами яких були М. Маркевич, ГЛізогуб, М.Катиновський, а також у концертах, які відбуватися у залі Дворянського зібрання.¹³ Відбуватися в семінарії і художні виставки. Так, з 9 жовтня по 12 листопада 1866 р. в залах семінарської бібліотеки відбулася виставка картин художника М.Дмітрієва. Усі учні старшого класу відвідали цю виставку. У семінарії було чимало здібних до живопису вихованців бракувало лише викладача і шш став М.Дмітрієв. Спочатку Правління семінарії виділило кошти на зарплатню вчителю та квартиру, але в майбутньому сподівалися що "школа будет поставлена как следует, ученики достаточно будут владеть кистью то весьма вероятно будут значительные заказы, Таким образом, весьма легко может сама школа добывать для себя нужные средства, которых сейчас совершенно не имеет".¹⁴

У другій половині XIX ст. у Чернігівській духовній семінарії навчалось музиці 47 вихованців. Майже така кількість вихованців навчалась самостійно, або ж гад керівництвом своїх товаришів. Навчалися переважно грі на скрипці, а також на інших

музикальних інструментах - віолончелі, флейті, кларнету гітарі В семінарії налічувалось 2 віолончелі, флейта, кларнет, 14 скрипок, які були куплені на загальні учнівські кошти, а також 40 скрипок, 5 гітар, 5 гармонік та флейта були придбані на власні кошти самими вихованнями. Кошти для утримання музичної школи, а також для найму вчителя частково отримувались з загальних зборів учнів та приватних пожертв і головним чином з невеликих внесків тих учнів, які навчалися музиці під керівництвом вчителя.

А вже з 1897 р. музична школа при семінарії утримувалась на єпархіальні кошти (250 крб. - щорічно) та на добровільні внески самих вихованців. Музикою займалося вже 89 вихованців з них 47 - на скрипці, інші - на різних інструментах, що малися в достатній кількості. Багато вихованців мав власні музичні інструменти. Два рази на тиждень вчитель займався з оркестром.¹⁶

У вільний від навчання час і 7 вихованців займалися іконописом під керівництвом художника Жигачова. Вони поділялися на дві групи: старшу (10) та молодшу (7). З кожною групою вчитель займався два рази на тиждень. Про важливість цих занять свідчить те, що, наприклад у 1891 р. учень 5 класу П.Раєвський написав ікону "Христос благославляючий дітей", котра була розташована згодом в семінарському храмі.^b

Крім занять з музики та живопису, в семінарії в інтересах естетичного виховання і взагалі для духовного розвитку⁷ вихованців проводились музикально-літературні вечори, на яких були присутні не лише учні семінарії, а й вихованці інших навчальних закладів міста. Зазвичай ці вечори відбувалися у святкові дні і розпочинались доповіддю вчителя. Проводились вони в семінарській їдальні, яку вихованці прибирали та прикрашали відповідно до теми вечора. Так, у 1882 р. у стінах семінарії було проведено з літературно-музичних зібрання. "Первое — на праздник Светлого Христова Воскресения. По назначению ректора воспитанники в этом собрании, на котором присутствовали все служащие семинарии, читали литературные произведения приспособленные к светлым дням; именно: "Особенности пасхального богослужения", "Воскресение в природе в соответствии Воскресению Христову", "Светлею Христово воскресеник" (из переписки М. Гоголя)". Друге — і 1 травня в день пам'яті Кирила та

Мефодія. На цьому зібранні вихованцями були прочитані, за вибором ректора, статті, в яких було зображено життя та діяльність просветителів. Нарешті, третє зібрання було присвячено 'торжеству Св. Коронования их Императорского Величества". На цьому? акті ректор виступив з доповіддю: "О св. венчании и помазании царей на царство", а викладач Лебедев прочитав "Исторический очерк о чине коронования Русских Государей \ а двома вихованцями були прочитані власні вірші, На цьому зібранні були присутні вчителі інших духовних закладів міста, духовенство, а також єпископ Чернігівській Веніамін. На усіх вечорах семінарським хором та всіма вихованцями за участю семінарського музичного оркестру виконувались відповідні пісні й гімни, З 1897 р. на базі семінарії працювали літні співочі курси *по* підготовці вчителів співу для церковно-приходських *шкіл*.

На початку ХХ ст. навчання музиці на духових інструментах велося так: вихованці були поділені на дві групи - молодшу, до складу якої входили лише ті, хто тільки розпочинав знайомство з музичними інструментами, та старшу, до складу' якої входили ті, хто вже вмів трохи грати.¹⁹ З останніми протягом року^Г було вивчено біля 40 музичних оркестрових п'єс, у тому' числі декілька увертюр та опер. Існував у семінарії і добре організований духовий оркестр, яким керував диригент А.Марковський. оркестр виступав на сімейних вечорах, які проходили в стінах семінарії і був показником успіху навчання музиці. За своїми художніми якостями він вважався найкращим у Чернігові і часто виступав у прилюдних концертах. Крім навчання гри на духових інструментах **всі** **бажаючі** вихованці вчилися гри на скрипці. Існував при семінарії хор, який складався з музично обдарованої молоді. В репертуарі цього художнього колективу були так звані партесні твори (багатоголосний хоровий спів), класичні концерти А.Веделя, Д.Бортнянського та ш. Цей колектив виступав на урочистих концертах, літературно-музичних вечорах, присвяченим знаменним датам, а також давав відкриті концерти поза стінами семінарії Художнім керівником хору був О.Соловйов. окремі концерти складалися із творів українських композиторів, переважно М. Лисенка та К.Стеценка.²⁰ В репертуарі хору були й українські народні пісні.²¹ У семінарії музичні предмети викладали досвідчені педагоги

Г.Зосимович (керівник хору), О.Комінецький (випускник Київського музичного училища, викладав музику), О.Соловійов (музикант — теоретик, в майбутньому композитор). Талановитим учням доручалося диригувати хором, навіть виступати у публічних концертах. За участю педагогів музичних класів й запрошених музикантів щороку відбувались цикли концертів: “історичні музичні вечори”, “камерні зібрання”, “квартетні зібрання”, “вечори сучасного романсу” та окремі концерти.

Навчання малюванню проводилось в трьох групах. Вихованці молодшої групи малювали геометричні фігури та знайомились з законами лінійної перспективи. Друга група малювала орнаменти та барельєфи, третя - живу натуру (голову). Навесні практику ватися загальні заняття на дворі для ознайомлення з елементарними правилами повітряної перспективи. Крім того, вихованці знайомилися з прийомами іконопису, причому одним з вихованців старшої групи було написано на полотні для семінарського храму картину¹ — ікону (один з днів творіння).²³ “В семинарии была в своём роде студия изобразительного искусства достаточно оборудованная; рисовали карандашом, тушью, акварелью и масляными красками”.²⁴ Викладав у класі малювання відомий живописець М.Жук — вихованець Краківської художньої академії. Майже двадцять років пов'язує його з Черніговом. Він викладав не лише в семінарії, а в інших навчальних закладах міста — духовному училищі, жіночій гімназії. Його учнями були такі відомі митці як П.Тичина, С.Блакитний, Він дуже багато уваги приділяв своїм вихованцям; водив семінаристів на виставки, познайомив їх з родиною Коцюбинських, з якими заприятелював відразу після приїзду до Чернігова. Але його гнітило тихе життя міста і з часом він перебирається до Одеси.²¹

Слід зауважити, хоча Чернігівська духовна семінарія декілька разів зазнавала реформування, але завжди естетичному вихованню семінаристів приділялася належна увага. Семінарія давала ґрунтовну музичну підготовку та приділяла значну увагу навчанню живопису. Постійно збільшувалась кількість годин з цих предметів, а також кількість вихованців бажаючих навчатися музиці та малюванню. З другої половини ХІХ ст. при семінарії Ісху вав хор та духовний оркестр, який на думку митців, відповідав

1 Драпкін Б. Чародій української пісні. - Чернігів, 1995. - СТО - 12;

ншвшогдвшим критеріям професіоналізму і художньої якості того часу, а сама семінарія була своєрідним центром мистецького життя Чернігова.²³⁴⁵⁶⁷⁷

Анікієнко Л. Григорій Верьовка - вихованець Чернігівської духовної семінарії. // Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові: від колегіуму до університету. - Чернігів, 2001. — С.82 - 85.

8. Юдіна В. Мушка в житті Павла Тичини. - К., 1976. - С. 10 — 19.

9. Стульонова Л. Художник М.Жук. // Деснянська правда. - 1988. - 7 вересня. — С.3; Пархоменко І. З біографії вулиці. // Україна - 1982. - Х» 21. - С.22.

10. Див: Російський державний історичний архів у Санкт-Петербурзі (дати — РД1А). - Ф.796; Ф.802; Державний архів Чернігівської області (дати - ДАЧО). - Ф.Р- 1495.

11.Черниговские епархиальные известия. — 1866. — 15 декабря. — Часть неофициальная. — С.810; 1908. — №22. - Часть неофициальная. — С.873.

12. РДІА. — Ф.796. - Оп.83. — Спр.985. - Арк.6.

13. Коваленко О. З історії музичного виховання у навчальних закладах старого Чернігова - С.57.

И.Художественная выставка в семинарии. // Черниговские епархиальные известия. - 1866. - 15 декабря. - Часть неофициальная. — С.810.

15. РДІА. - Ф.802. — Оп.9. - Спр.52. - Арк.87 (зв.).

1.Знаменский П. Духовная школа в России до реформы 1808 г. - Казань, 1881. - С.714.

2.Коваленко О. З історії музичного виховання у навчальних закладах старого Чернігова // Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові: від колегіуму до університету. — Чернігів, 2001. — С. 56.

3.Глинка М. Записки. - М., 1988. - С.80.

5 Масол Л. Музичне виховання у Чернігівському колегіумі та Чернігівській духовній семінарії. // Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові; від колегіуму до університету. - *Чернігів, 2001.* - С.51 - 56.

6 Коваленко О. З історії музичного виховання у навчальних зкладах старого Чернігова - С.56 - 58.

7 Тичина П. З минулого - в майбутнє. - К., 1973. - С. 14 - 15.

16. РД1А. - Ф.802. - Оп.9. - Спр.22. - Арк.21,
17. РД1А. — Ф.802. - Оп.9. — Спр.50. - Арк.29 (зв.).
18. РД1А. - Ф.802. - Оп.9. - Спр.52. - Арк.87.
19. РД1А. - Ф.802. - Оп.15. - Спр. 1293. - Арк. 11.
20. Юдша В. Музыка в житті Павла Тичини. - С. 12.
21. Драпкін Б. Чародій української пісні. - С. 10.
22. Масол Л. Музичне виховання у Чернігівському колегіумі та Чернігівській духовній семінарії. - С.54,
23. РД1А. - Ф.802. - Он. 15. - Спр. 1293. - Арк. 11.
24. ДАЧО. - Ф.Р - 1495. - Оп. 1. - Спр. 115. - Арк.51.
25. Студьонова Л. Художник М.Жук. - С.3; Пархоменко І. З біографії вулиці. - С.22.